

الْحَمْدُ لِلَّهِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ

- سرشناسه: رضایی اصفهانی، محمدعلی، ۱۳۴۴ -
 عنوان و نام پدیدآور: حدیث و علوم جدید (منطق فهم احادیث علمی) /
 محمدعلی رضایی اصفهانی.
- مشخصات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۳.
 فروست اصلی: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ؛ آ/۱۲۶/۱۳۹۳/۳۹۸.
 فروست فرعی: پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ؛ ۱۴۱.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۷۷۹-۹
- وضعیت فهرست نویسی: فیپا
 یادداشت: کتابنامه، هم‌چنین به صورت زیرنویس.
 موضوع: حدیث -- نقد و تفسیر
 موضوع: حدیث -- علم‌الدرایه
 موضوع: اسلام و علوم
 موضوع: احادیث شیعه -- نقد و تفسیر
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ح ۴/ع ۱۰۹/ BP
 رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۶۷
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۰۶۰۰۰

حدیث و علوم جدید (منطق فهم احادیث علمی)

محمدعلی رضایی اصفهانی

پژوهشگاه بین‌المللی
المصطفی

حدیث و علوم جدید (منطق فهم احادیث علمی)

مؤلف: محمدعلی رضایی اصفهانی

چاپ دوم: ۱۳۹۳ ش / ۱۴۳۶ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: کوثر ● قیمت: ۲۱۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۱۰۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸. تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵-۹
- قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶

pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: عباس ثقفی
- معاونت تولید: روح‌الله سلمانی
- ناظر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- آماده‌سازی: محمدرضا کوثری
- صفحه‌آرایی: سید محسن عمادی
- ویراستاری: حسن محقق نجفی
- نمونه‌خوانی: علی سلیمانی امیری

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت چهره‌های متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی اند. «جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ» با قدردانی و سپاس از فاضل ارجمند جناب آقای دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی مؤلف کتاب حدیث و علوم جدید (منطق فهم احادیث علمی) و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از هنرنمایی مؤمنان، مجاهدان و عالمانی است که با تمسک و پای‌بندی به حقیقت بی‌متها، در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند و در این میان، چه درخشندگی چشم‌نوازی در اسلام عزیز است که علم را به ذات خود، شرافتمند و فخیم دانسته و از باب تا محراب، کائنات را سراسر علم و عالم و معلوم می‌نمایاند و در مکتب آن، جز اولوالعلم و راسخان در مسیر طلب دانش، کسی را توان دست‌یابی به گنجینه‌های حکمت نیست.

علم برخاسته از وجدان پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد کمال انسانی، عظمت روحی و رشد معنوی می‌بخشد و فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد، و هم جامعه را سمت و سوی سعادت‌مندان بخشیده و آن را به جامعه‌ای متمدن و پیشرو متحول می‌کند. بی‌توجهی یا کوتاه‌فکری است اگر فرد و جامعه‌ای به دنبال عزت، استقلال، هویت، امنیت، سعادت و سربلندی

مادی و معنوی باشد، اما آن را در صراطی غیر از حقیقت‌طلبی، علم‌اندوزی و حکمت‌مداری الهی طلب نمایند.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران که داعیه جهانی‌سازی کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را داشته و فروپاشی و افول تمدن‌های پوشالی غرب و شرق را به نظاره نشسته است، با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه مترقی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه نمود که امید و نشاط را نه تنها در شیعیان و مسلمانان، بلکه در دل تمامی آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان زنده ساخت.

در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب^(مدظله) با عزمی مصمم و با تمامی توان، همچون پیر و مراد خود خمینی کبیر^(رحمته الله)، در صحنه حاضر شده و با تأکید بر اهمیت و فوریت این حرکت فراگیر و بی‌وقفه، همه توانمندی‌ها و اراده‌ها را جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا راهبری و رصد می‌کنند.

جامعه المصطفی^(ص) العالمية، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی^(ص) و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت^(علیهم السلام) جامه تحقق می‌پوشاند.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی^(ص) نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفی^(ص) است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر،

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ ۹

متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های جدید فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و تکالیف خود می‌داند.

اثر علمی پیش رو نیز به همت مؤلف محترم جناب آقای حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی و برای رشته علوم حدیث، در چارچوب اهداف و برنامه‌های پژوهشگاه و مبتنی بر نیازسنجی‌های صورت گرفته، تهیه و تدوین شده است.

در پایان لازم است ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مولف محترم، از کلیه دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و انتشار آن نقش داشته‌اند، قدردانی و تشکر نمایم و از خداوند متعال برای ایشان و همه خادمان عرصه تبلیغ و نشر مفاهیم و معارف دینی، آرزوی بهروزی، موفقیت و سعادت نمایم.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

فهرست

۲۷	..... کلیات	۱
۲۷	..... درآمد	
۲۸	..... الف) ضرورت‌ها و فواید	
۲۸	..... ۱. یافته‌های اطمینان‌آور علوم، منبع و قرینه	
۲۸	..... ۲. فهم و شرح احادیث علمی	
۲۹	..... ۳. دفع توهم تعارض حدیث و علم	
۲۹	..... ۴. اثبات اعجاز علمی احادیث	
۳۰	..... ۵. جهت‌دهی به اهداف و مبانی علوم انسانی بر اساس آموزه‌های حدیثی	
۳۰	..... ۶. نظریه‌پردازی در علوم انسانی بر اساس آموزه‌های حدیثی (تولید علم)	
۳۱	..... ۷. پاسخ‌گویی به نیازهای انسان معاصر	
۳۲	..... ۸. کارآمدشدن دین در عصر حاضر	
۳۲	..... ب) مفهوم‌شناسی علم و تقسیمات آن	
۳۲	..... ۱. علم چیست؟	
۳۴	..... طبقه‌بندی علوم	
۳۸	..... چستی علم (معیار شناخت علم و مراحل شکل‌گیری آن)	
۳۸	..... اول: تعمیم استقراء استدلالی (دیدگاه سنتی)	
۳۸	..... مراحل کشف قانون	

۴۲	دوم: اثبات پذیری .....
۴۴	مراحل کشف قانون علمی در نظریه اثبات پذیری .....
۴۶	سوم: ابطال پذیری .....
۴۷	مراحل تشکیل نظریه علمی در نظریه ابطال پذیری .....
۵۰	چهارم: تأیید پذیری .....
۵۲	جمع بندی و نتیجه گیری .....
۵۳	۲. شرح احادیث .....
۵۴	۳. شرح علمی احادیث .....
۵۴	۴. فعالیت های میان رشته ای حدیث و علوم .....
۵۸	۵. اعجاز علمی .....
۶۱	۶. نظریه پردازی علمی .....
۶۳	ج) اهداف احادیث علمی .....
۶۳	اول: خداشناسی .....
۶۶	دوم: معادشناسی .....
۶۷	سوم: انگیزش تفکر .....
۶۹	چهارم: انگیزش شکر و دوری از ناسپاس و گردنکشی .....
۷۱	پنجم: خرافه زدایی .....
۷۲	د) اقسام احادیث علمی .....
۷۳	اول: اشارات علمی اندیشه ساز احادیث .....
۷۴	دوم: اشارات علمی شگفت آمیز احادیث .....
۷۶	سوم: اعجاز های علمی احادیث .....
۷۷	چهارم: نظریه پردازی های علمی احادیث .....
۷۸	ه) اعتبارسنجی اخبار در حوزه علوم .....
۸۹	۲. سیر تاریخی تعامل حدیث و علوم .....
۸۹	مقدمه .....
۹۰	مراحل تعامل حدیث و علوم .....
۹۰	مرحله اول: سرچشمه ها در سنت پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم السلام (قرن اول تا سوم هجری) .....

مرحله دوم: رویکرد تطبیق احادیث با علوم قدیم	۹۲
مرحله سوم: رویکرد تطبیق احادیث با علوم جدید	۹۵
مرحله چهارم: رویکرد شروع میان‌رشته‌ای	۱۰۲
ضمیمه فصل دوم: مراکز، پایگاه‌ها، مجلات و شخصیت‌ها	۱۰۵
الف) مراکز علمی میان‌رشته‌ای حدیث و علوم	۱۰۵
ب) شرح‌های میان‌رشته‌ای و دایرة المعارف‌ها	۱۱۰
اول: شرح‌ها	۱۱۰
دوم: دایرة المعارف‌ها	۱۱۲
ج) مجلات علمی میان‌رشته‌ای حدیث و علوم	۱۱۳
د) پایگاه‌های میان‌رشته‌ای حدیث و علوم	۱۱۴
ه) شخصیت‌های مشهور در مباحث میان‌رشته‌ای حدیث و علم	۱۱۶
۳. مباحث نظری	۱۲۱
مقدمه	۱۲۱
۱. رابطه حدیث و علم	۱۲۲
درآمد	۱۲۲
احتمالات درباره رابطه علم و دین	۱۲۲
الف) تداخل علم و دین	۱۲۳
ب) تعارض کامل بین علم و دین	۱۳۲
اقسام تعارض علم و دین	۱۳۳
اول: تعارض واقعی علم و دین	۱۳۳
دوم: تعارض ظاهری بین علم و دین	۱۳۳
جمع‌بندی و نتیجه	۱۳۹
ج) جدایی مطلق علم و دین	۱۴۰
د) توافق و سازگاری علم و دین (تعامل)	۱۴۰
شواهد و دلایل سازگاری علم و دین	۱۴۱
بررسی نمونه ادعاشده در تعارض حدیث و علوم و لزوم جدایی آنها	۱۴۲
۲. قلمرو حدیث و علم	۱۴۳

- الف) دیدگاه حداکثری ۱۴۳
- ب) دیدگاه حداقلی ۱۴۳
- ج) دیدگاه میانه ۱۴۴
- آیا همه علوم بشری در احادیث وجود دارد؟ ۱۴۴
- الف) دلایل موافقان ۱۴۴
- ب) دلایل مخالفان ۱۵۰
۳. تعامل حدیث با علوم ۱۶۰
- اول: نقش حدیث در علوم ۱۶۰
- الف) نوگستری (ایجاد یا گسترش برخی از علوم انسانی) ۱۶۰
- ب) جهت‌دهی به مبانی و اهداف علوم ۱۶۵
- ج) نظریه‌پردازی‌های علمی حدیثی: ۱۶۶
- د) اصلاح و بازسازی علوم ۱۶۹
- دوم: نقش علوم در حدیث ۱۷۰
- الف) تأثیر علوم انسانی در فهم و تفسیر بهتر احادیث (شکل‌گیری شروح تخصصی) ۱۷۰
- ب) اثبات اعجاز علمی احادیث در حوزه علوم ۱۷۳
۴. مبانی مباحث میان‌رشته‌ای حدیث و علوم ۱۷۷
- الف) مبانی عام فهم و شروح احادیث ۱۷۷
- ب) مبانی خاص مباحث میان‌رشته‌ای حدیث و علوم ۱۷۸
- یکم) ماهیت و چیستی علم ۱۷۸
- دوم) رابطه حدیث با علم ۱۷۸
- سوم) تعارض نداشتن حدیث و علم ۱۷۸
- چهارم) اهداف احادیث علمی ۱۷۹
- پنجم) اقسام احادیث علمی ۱۷۹
- ششم) تفاوت علوم انسانی و طبیعی ۱۷۹
۵. روش‌شناسی ۱۷۹
- الف) شیوه‌های عام‌فهم و شرح احادیث ۱۷۹
- ب) شیوه‌های خاص شرح علمی ۱۸۰
۱. استخراج همه جزئیات علوم از احادیث ۱۸۰

۲. تحمیل نظریات علمی بر احادیث ۱۸۰
۳. استخدام علوم برای فهم بهتر احادیث ۱۸۳
۴. جهت‌دهی به مبانی و اهداف علوم ۱۸۳
۵. نظریه‌پردازی‌های علمی حدیثی ۱۸۵
- ج) مطالعات موضوعی میان‌رشته‌ای حدیث و علوم ۱۸۵
- اول: کثرت‌گرایی مبتنی بر برنامه مکانیکی ۱۸۷
- دوم: کثرت‌گرایی مبتنی بر برنامه دینامیکی ۱۸۸
- قلمرو و محدودیت‌ها ۱۸۸
- نمونه‌ای از تفسیر مطالعات میان‌رشته ۱۹۰
- د) شیوه مطالعات تجربی و نیمه تجربی در مباحث حدیث و علم ۱۹۱
۶. ضوابط و قواعد ۱۹۷
- الف) ضوابط و معیارها ۱۹۷
- ب) قواعد شرح علمی ۲۰۰
۷. دلایل حجیت شرح علمی (اعتبارسنجی) ۲۰۴
- الف) دلایل موافقان ۲۰۴
- ب) دلایل مخالفان ۲۰۵
- بررسی ۲۰۸
- ج) دلایل قائلان به تفصیل ۲۱۱
۱. تفصیل بین تطبیق (تحمیل) و عدم تحمیل ۲۱۲
۲. تفصیل بین علوم قطعی و غیر قطعی ۲۱۲
۳. تفصیل بین نسبت‌دادن قطعی و احتمالی ۲۱۲
- بررسی و نتیجه‌گیری ۲۱۳
۸. شرایط شارح علمی احادیث ۲۱۳
- الف) شرایط عام محدث ۲۱۳
- ب) شرایط خاص شارح علمی احادیث ۲۱۴
۹. آثار و نتایج مباحث میان‌رشته‌ای حدیث و علوم ۲۱۵
۱۰. آسیب‌شناسی مباحث میان‌رشته‌ای حدیث و علوم ۲۱۶
- الف) آسیب‌های شخص شارح ۲۱۷

- ۲۱۷..... (ب) آسیب‌های علم مورد استفاده
- ۲۱۷..... (ج) آسیب در استفاده از متن احادیث
- ۲۱۷..... (د) آسیب در شیوه و گونه شرح علمی
- ۲۱۷..... یکم: آثار منفی شرح علمی بر اساس استخراج همه جزئیات علوم از احادیث
- ۲۱۸..... دوم: آثار منفی شرح علمی بر اساس تحمیل نظریه‌های علمی بر احادیث
- ۲۲۱..... ۴. حدیث و علوم طبیعی
- ۲۲۱..... درآمد
- ۲۲۲..... مفهوم‌شناسی
- ۲۲۳..... حدیث و کیهان‌شناسی
- ۲۲۳..... الف) مفهوم‌شناسی نجوم
- ۲۲۳..... نجوم در لغت
- ۲۲۳..... نجوم در اصطلاح
- ۲۲۴..... مسائل علم نجوم
- ۲۲۵..... (ب) تاریخچه
- ۲۲۶..... ۱. دوره زمین مرکزی
- ۲۲۷..... ۲. دوره کهکشانی
- ۲۲۷..... ۳. دوره کیهانی
- ۲۲۷..... (ج) شمارگان احادیث نجومی و مهم‌ترین محورها
- ۲۲۸..... (د) منبع‌شناسی احادیث نجومی
- ۲۲۸..... (ه) نمونه‌ها
- ۲۲۸..... وجود موجودات زنده در آسمان از منظر احادیث
- ۲۴۶..... حدیث و علوم پزشکی
- ۲۴۶..... الف) مفهوم‌شناسی طب
- ۲۴۶..... (ب) تاریخچه
- ۲۴۷..... مراحل رشد علم پزشکی در اسلام
- ۲۵۱..... (ج) دسته‌بندی احادیث پزشکی
- ۲۵۴..... (د) منبع‌شناسی
- ۲۵۵..... (ه) بررسی برخی احادیث طبی (رساله ذهبیه)

۲۵۶	کلیات بهداشت و سلامت در احادیث.....
۲۵۷	مفهوم‌شناسی بهداشت و سلامت و درمان.....
۲۷۴	بهداشت و پیشگیری در رساله ذهبیه.....
۲۷۵	اول: بهداشت.....
۲۷۵	۱. بهداشت خواب.....
۲۷۸	۲. بهداشت دهان.....
۲۷۹	۳. بهداشت مسافرت.....
۲۸۰	۴. بهداشت حمام کردن.....
۲۸۱	۵. بهداشت ازدواج.....
۲۸۴	دوم: غذاها (چه چیزی بخوریم و چه چیزی نخوریم).....
۲۸۴	۱. عسل.....
۲۹۲	۲. آب‌های گوارا و ناگوار.....
۲۹۳	۳. شیر و ماست.....
۲۹۴	۴. ماهی تازه.....
۲۹۵	۵. تخم‌مرغ زیاد نخورید.....
۲۹۶	۶. گوشت بخورید.....
۲۹۶	۷. گوشت گاو و شکار زیاد نخورید.....
۲۹۷	۸. سیر بخورید.....
۲۹۷	۹. سرکه بخورید.....
۲۹۷	۱۰. برنج بخورید.....
۲۹۷	۱۱. کدو بخورید.....
۲۹۸	۱۲. بهتر است کلیه حیوانات را نخورید.....
۲۹۸	سوم: روش غذا خوردن.....
۲۹۸	۱. از کدام غذا شروع کنیم.....
۲۹۹	۲. قبل از غذا کمی نمک بچشید.....
۲۹۹	۳. چه موقع دست از غذا بکشیم.....
۳۰۰	۴. بعد از غذای گرم، آب سرد ننوشید.....
۳۰۱	۵. بین غذا آب ننوشید.....

- ۳۰۲..... ۶. گوشت را با حبوبات و ادویه‌جات بخورید.
- ۳۰۳..... ۷. بعد از غذا شربت شیرین بنوشید.
- ۳۰۳..... چهارم: رژیم غذایی متناسب با فصول و ماه‌های سال.
- ۳۰۴..... پنجم: غذای سازگار با بدن بخورید تا سالم باشید.
- ۳۰۵..... ششم: غذا و آب به اندازه نیاز بخورید تا سالم بمانید.
- ۳۰۶..... درمان در رساله ذهبیه.
- ۳۰۶..... اصول کلی درمان.
- ۳۰۶..... ۱. هر دردی، دارویی دارد.
- ۳۰۷..... ۲. دستورات پزشکی و بهداشتی را از افراد متخصص بگیرید نه پزشک‌نماها.
- ۳۰۷..... ۳. بیماری‌های کوچک را به‌خوبی درمان کنید تا دچار بیماری‌های بزرگ نشوید.
- ۳۰۸..... ۴. سلامت و بیماری بدن وابسته به غذای آن است.
- ۳۰۸..... ۵. حرکت و کار و ورزش زیاد پسندیده است.
- ۳۰۹..... ۶. کم‌خوردن غذا در شب، راهکار سلامتی و مبارزه با چاقی.
- ۳۱۰..... ۷. تأخیر در دستشویی رفتن عامل بیماری.
- ۳۱۱..... ۸. خوردن گوشت نپخته، عامل بیماری.
- ۳۱۱..... ۹. درمان ضعف حافظه.
- ۳۱۲..... ۱۰. حجامت.
- ۳۱۴..... حدیث و زمین‌شناسی.
- ۳۱۴..... الف) تاریخچه.
- ۳۱۵..... ب) اهم موضوعات و دسته‌بندی احادیث زمین‌شناختی.
- ۳۱۵..... آفرینش زمین.
- ۳۱۶..... آفرینش کوه‌ها.
- ۳۱۷..... کوه‌ها، تأمین‌کننده آب رودخانه‌ها.
- ۳۱۷..... کارکرد کوه‌ها در سطح زمین.
- ۳۲۰..... چگونگی شکل‌گیری باران از ابرها.
- ۳۲۱..... چگونگی شکل‌گیری ابرها از دریاها.
- ۳۲۲..... حدیث و زیست‌شناسی.
- ۳۲۲..... الف) تاریخچه.

۳۲۳	..... (ب) اهم موضوعات و دسته‌بندی احادیث زیست‌شناسی
۳۲۳	..... اول: احادیث حیوان‌شناسی:
۳۲۳	..... خفاش
۳۲۴	..... عجایب آفرینش پرندگان
۳۲۵	..... مورچه
۳۲۷	..... نعمت‌ها و گواه‌های بی‌شمار
۳۲۷	..... ملخ
۳۲۸	..... انواع پرندگان
۳۲۸	..... شکافته‌شدن تخم پرندگان
۳۲۹	..... دوم: احادیث گیاه‌شناسی
۳۳۰	..... دانش گیاه‌شناسی
۳۳۰	..... شکافته‌شدن دانه در خاک
۳۳۱	..... کاسبرگ‌های گل‌ها
۳۳۲	..... سوم: احادیث غذاشناسی
۳۳۲	..... چهارم: احکام مربوط به حیوانات
۳۳۳	..... حدیث و فیزیک
۳۳۳	..... علم فیزیک
۳۳۳	..... آب، منبع روشنایی و آتش
۳۳۴	..... انرژی خورشیدی
۳۳۵	..... قدرت شنیدن صداها
۳۳۶	..... قدرت دیدن رنگ‌ها
۳۳۷	..... واسطه دیدن و شنیدن
۳۳۹	..... ۵. حدیث و علوم انسانی
۳۳۹	..... مقدمه
۳۴۰	..... مفهوم‌شناسی
۳۴۰	..... تفاوت‌های علوم انسانی و طبیعی
۳۴۲	..... حدیث و تربیت
۳۴۲	..... درآمد

۳۴۲	۱. مفهوم‌شناسی.....
۳۴۴	۲. پیشینه.....
۳۴۵	۳. مبانی تربیت در احادیث.....
۳۴۵	الف) مبانی هستی‌شناختی.....
۳۴۷	ب) مبانی معرفت‌شناختی.....
۳۴۸	ج) مبانی انسان‌شناختی.....
۳۵۰	۴. اهداف تربیت در احادیث.....
۳۵۰	اول: اهداف مقدماتی.....
۳۵۰	دوم: اهداف واسطه‌ای.....
۳۵۱	سوم: اهداف نهایی.....
۳۵۳	۵. ابعاد و ساحت‌های تربیت در احادیث.....
۳۵۳	الف) تربیت عقلانی.....
۳۵۳	ب) تربیت اجتماعی.....
۳۵۵	ج) تربیت عاطفی.....
۳۵۶	د) تربیت جسمانی.....
۳۵۶	ه) تربیت جنسی.....
۳۵۸	و) تربیت علمی.....
۳۵۹	ز) تربیت اقتصادی.....
۳۵۹	ح) تربیت سیاسی.....
۳۶۰	ط) تربیت اخلاقی.....
۳۶۲	ی) تربیت معنوی (دینی - عبادی).....
۳۶۳	۶. اصول تربیت در احادیث.....
۳۶۳	اصل اعتدال.....
۳۶۳	اصل تدرج.....
۳۶۳	اصل آسان‌گیری (تسهیل و تسهیر).....
۳۶۴	تربیت با نگاه به آینده:.....
۳۶۴	۷. عوامل تربیت در احادیث.....
۳۶۴	وراثت.....

.....	۳۶۵	محیط
.....	۳۶۶	عوامل فرامادی (غیبی)
.....	۳۶۸	۸. موانع تربیت
.....	۳۶۸	دوستان بدکار
.....	۳۶۸	خانواده بد
.....	۳۶۹	نفس بدفرما (اماره)
.....	۳۷۰	شیطان
.....	۳۷۰	۹. روش‌های تربیتی در احادیث
.....	۳۷۵	۱۰. اعجاز تربیتی احادیث
.....	۳۷۶	رویکردها در اعجاز در حوزه علوم تربیتی
.....	۳۸۰	۱۱. نظریه‌پردازی‌های علمی حدیثی در حوزه تربیت
.....	۳۸۰	۱۲. موضوعات درخور پژوهش در حوزه میان‌رشته‌ای حدیث و علوم تربیتی
.....	۳۸۱	حدیث و اقتصاد
.....	۳۸۲	مفهوم‌شناسی
.....	۳۸۲	پیشینه
.....	۳۸۳	اهداف اقتصاد در احادیث
.....	۳۸۶	مبانی اقتصاد در قرآن
.....	۳۸۶	نظریه‌پردازی‌های اقتصادی حدیثی
.....	۳۸۷	اعجاز اقتصادی احادیث
.....	۳۸۸	رویکردهای اعجاز اقتصادی احادیث
.....	۳۸۹	موضوعات اقتصادی احادیث برای پژوهش
.....	۳۹۰	حدیث و حقوق
.....	۳۹۳	حدیث و سیاست
.....	۳۹۴	حدیث و جامعه‌شناسی
.....	۳۹۶	حدیث و مدیریت
.....	۳۹۸	حدیث و روان‌شناسی
.....	۴۰۴	حدیث و تاریخ
.....	۴۰۷	حدیث و اخلاق

۴۰۹	۶. چالش‌های حدیث و علوم
۴۰۹	مقدمه
۴۰۹	اول: تعارض ادعایی درباره حدیث تأبیر النخل با لقاح گیاهان
۴۰۹	درآمد
۴۱۰	پیشینه
۴۱۱	الف) بررسی متن حدیث
۴۱۲	راویان اصلی
۴۱۳	روایت عایشه
۴۱۶	روایت انس بن مالک
۴۱۷	روایت طلحه بن عبیدالله
۴۲۰	روایت رافع بن خدیج
۴۲۱	روایت جابر
۴۲۲	ب) بررسی سند حدیث
۴۲۳	ج) بررسی دلالت حدیث
۴۲۶	نتیجه‌گیری
۴۲۷	دوم: تعارض احادیث با بیماری‌های واگیردار
۴۲۸	سوم: زمین بر پشت حیوانات
۴۳۰	چهارم: مواد تشکیل‌دهنده زمین و آسمان
۴۳۹	منبع‌شناسی حدیث و علم
۴۳۹	اول) کلیات و مباحث نظری
۴۴۱	دوم) حدیث و علوم طبیعی
۴۴۳	سوم) حدیث و علوم انسانی
۴۴۹	چهارم) منابع لاتین
۴۴۹	پنجم) سایت‌های مرتبط با حدیث و علم
۴۵۳	منابع

پیشگفتار

﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾^۱

۱. جایگاه مباحث «حدیث و علوم روز» و منطق فهم احادیث علمی در هندسه

علوم حدیث:

علوم حدیث شامل عناصر زیر است:

۱. رجال؛

۲. درایه؛

۳. فقه الحدیث؛

۴. شروح حدیث (توضیح احادیث).

مباحث حدیث و علم از سویی جزئی از فقه الحدیث است؛ زیرا در فهم احادیث علمی به ما یاری می‌رساند و از سوی دیگر، جزئی از شرح احادیث است. از این رو می‌تواند مباحث میان‌رشته‌ای حدیث و علم، مانند شروح تربیتی، اقتصادی، سیاسی، مدیریتی، حقوقی شکل گیرد که هر یک شاخه‌ای از احادیث را تشکیل می‌دهد.

---

۱. نجم، آیه ۳ و ۴.

البته از طرف دیگر می‌توان مباحث حدیث و علوم در مبحث اعجاز عملی آن را در شمار مباحث کلامی حدیث آورد.

۲. مقصود از احادیث

مقصود از احادیث در این نوشتار، روایات پیامبر ﷺ و اهل بیت معصوم علیهم‌السلام ایشان است که بر اساس آیات قرآن (نحل، آیه ۴۴، نجم، آیه ۳-۴ و...) و حدیث متواتر ثقلین بر مسلمانان حجت است. (هرچند مباحث نظری موجود در این نوشتار می‌تواند برای همه احادیث مطرح بین مسلمانان استفاده شود) بنابراین خطاناپذیری احادیث قطعی، پیش‌فرض ما در این نوشتار است، هرچند تشخیص احادیث معتبر و قطعی نیازمند پژوهش‌های خاص است.

۳. حدیث و علوم نیازمند چند مبحث اساسی است

الف) مباحث نظری: مطالب مقدماتی درباره چیستی علم و تقسیمات آن، اهداف و اقسام احادیث علمی است که در فصل اول نوشتار آمده.

ب) مباحث تاریخی رابطه حدیث و علم، قلمرو آنها، تعامل و روش‌شناسی که در فصل سوم سامان‌دهی شده است.

ج) بررسی مصداقی احادیث علمی در حوزه علوم طبیعی و علوم انسانی که در فصل چهارم و پنجم ترتیب داده شده است.

د) بررسی چالش‌های ادعایی بین برخی احادیث و علوم که در فصل ششم سامان‌دهی شده است.

البته بررسی کردن همه مصداق‌ها و چالش‌ها بسیار گسترده است که از حوصله این نوشتار خارج و نیازمند نگارش چند جلد کتاب است.

۴. شیوه استفاده از کتاب حاضر

نوشته پیش‌رو، برای کتاب درسی نگاشته شده که به‌صورت نظام‌مند و در

چهارچوب فصول آمده است و از آن جا که هر فصل، با اهداف، چیکده، پژوهش و پرسش‌هایی نظم یافته، می‌تواند موضوع یک یا دو جلسه درسی باشد.

استادان محترم، مباحث اصلی هر فصل را بیان کنند و باقی مانده مطالب را برای مطالعه به دانش‌پژوهان واگذارند. مناسب است که برخی موضوعات پایان فصل‌ها (پژوهش‌ها) و همچنین برخی عناوین مربوط به علوم طبیعی و انسانی به دانش‌پژوهان واگذار شود تا به صورت تحقیق یا کنفرانس مطرح کنند. بدیهی است که کتاب‌شناسی پایان کتاب یاریگر آنان خواهد بود.

در پایان از همه فرهیختگان انتظار می‌رود که با توجه به نوآمدی مباحث حدیث و علوم بشری، با دادن پیشنهادات تکمیلی، ما را در ارتقاء علمی کتاب یاری رسانند.

لازم است در این جا از مسئولان پژوهشگاه المصطفی، به‌ویژه دوستان بخش تدوین متون و همکاران مرکز تحقیقات قرآن کریم المهدی که با پیشنهاد موضوع و پی‌گیری و انجام امور کتاب، یاری‌رسان ما بودند، تشکر کنم. امید است خدای متعال این خدمت به احادیث اهل بیت علیهم‌السلام را از همه ما بپذیرد و آن را بابرکت نماید.

والحمد لله رب العالمین

قم - ۱۳۹۰/۷/۳